

Dzięki transformacji ustrojowej od systemu komunistycznego do demokracji parlamentarnej niektóre subdyscypliny nauki, zaniedbywane z powodów politycznych w czasach PRL-u, mogły ponownie znaleźć należne im miejsce. Jedną z nich jest geografia wyborcza, czyli dyscyplina badająca przestrzenne zróżnicowanie i uwarunkowania zachowań wyborczych. Dzięki wysiłkom licznej grupy badaczy najważniejsze zagadnienia problematyki wyborczej w Polsce zostały w ciągu ostatniego trzdziestolecia (1989-2018) dość wyczerpująco opisane. Powstało wiele opracowań podejmujących problematykę przestrzennego zróżnicowania wyników wyborów, uwarunkowań postaw wyborczych, a także prognozyki wyborczej. Niektóre z głosowań zostały także opracowane w osobnych publikacjach kartograficznych. Z tych ostatnich na uwagę zasługują przede wszystkim plansze w *Atlasie Rzeczypospolitej Polskiej* (1993-2002) i *Atlasie Warszawy* (1998), opracowane przez zespół Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN (IGiPZ PAN), jak też wydany ostatnio siłami Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych UW *Geograficzno-polityczny atlas Polski* (pod red. Marcina Solarza, 2018).

Dzięki temu wysiłkowi udało się rozpoznać wiele zjawisk i rządzących nimi prawidłowości. Badacze są również zgodni, jeśli chodzi o identyfikację ogólnego zarysu przestrzennego zróżnicowania zachowań wyborczych. Nieco więcej problemów budzi kwestia uwarunkowań tej różnorodności, chociaż i w tej sprawie udaje się znaleźć pewną zbieżność poglądów.

Pomimo dużej liczby opracowań, na rynku wydawniczym wyraźnie brakuje jednak kompleksowego dzieła, które mogłoby pełnić rolę odniesienia kartograficzno-diagnostycznego i analitycznego. Uwidacznia się również brak zadowalającej syntezy zjawisk wyborczych, przy równoczesnym istnieniu bardzo wielu rozproszonych i często nieporównywalnych badań.

Jest to niewątpliwie poważna luka, gdyż wyniki kolejnych wyborów prezydenckich, parlamentarnych i samorządowych, z uwagi na ich doniosłość i skutki polityczne, spotykają się z dużym zainteresowaniem opinii publicznej. Świadczy o tym chociażby popularność tzw. wieczorów wyborczych, gdzie wstępne wyniki głosowań wraz z komentarzami różnego rodzaju specjalistów (dziennikarzy, badaczy, polityków) przedstawiane są bardzo licznej widowni. Równocześnie te komentarze i analizy mają charakter dość wyrywkowy i ulotny. Niekiedy mamy do czynienia wręcz z błędnymi tezami, które padają z ust komentatorów mało zorientowanych w omawianej problematyce. Zapewne jest to również efektem niewielkiej ilości pogłębionych, kompleksowych analiz przestrzennych i regionalnych, po które mogliby sięgnąć zainteresowani.

Niewiele lepiej wygląda także sytuacja z powszechnym dostępem do statystyczno-kartograficznej dokumentacji kolejnych głosowań. „Suche” dane udostępniane przez Państwową Komisję Wyborczą (Krajowe Biuro Wyborcze) pozbawione są walorów porównawczych i obejmują wyłącznie okres po 2001 roku. Poważnym utrudnieniem są stosowane tam metody kartograficzne, nieadekwatne do zadowalającego wyjaśnienia uwarunkowań przestrzennych czy nawet percepcji. Problemy te nawarstwiają się wraz z rosnącą liczbą wyników kolejnych wyborów.

Wspomniane uwarunkowania zrodziły potrzebę przygotowania opracowania, ukazującego dotychczasową wiedzę geograficzną, socjologiczną i politologiczną, a równocześnie w przystępny sposób obrazującego zachowania wyborcze Polaków na przestrzeni minionego ćwierćwiecza III RP. Odpowiedzią na to zapotrzebowanie jest prezentowany *Atlas wyborczy Polski*.

Naczelną ideą tego przedsięwzięcia stało się zgromadzenie w jednej publikacji ujednoliconej prezentacji kartograficznej wszystkich wyborów ogólnopolskich (parlamentarnych, prezydenckich, referendalnych, europejskich, samorządowych), jakie odbyły się w Polsce od 1989 r. Dodatkowo, obok ilustracji kartograficznej, każdemu ze wspomnianych aktów wyborczych poświęcony został obszerny komentarz, dotyczący uwarunkowania wyborów, przebiegu kampanii wyborczej, rezultatów i konsekwencji. W rezultacie powstał *Atlas* składający się z trzech części, zawierających łącznie 37 rozdziałów.

Pierwsza część (3 rozdziały) zawiera omówienie zagadnień metodologicznych i uwarunkowań historycznych współczesnej geografii wyborczej w Polsce. Po rozdziale wstępnym zamieszczono opracowanie Zbigniewa Rykła (Uniwersytet Rzeszowski) i Przemysława Śleszyńskiego (IGiPZ PAN) na temat stanu rozwoju polskiej geografii wyborczej. Następnie Mariusz Kowalski (IGiPZ PAN) przedstawił przestrzenne aspekty niektórych wyborów z okresu międzywojennego i czasów PRL.

Druuga część *Atlasu* ma charakter analityczny i prezentuje wyniki wszystkich wyborów z lat 1989-2015, w miarę możliwości w jednolitej pod względem kartograficznym konwencji. Szczególnym osiągnięciem jest tutaj zastosowanie zuniifikowanej bazy dla całego okresu, opartej na podziale na gminy (Przemysław Śleszyński i Aleksandra Deręgowska), które zapewniło spójność analityczno-kartograficzną, ale także umożliwiło dokonywanie porównań pomiędzy różnymi aktami wyborczymi. Na tę część składają się 22 rozdziały autorstwa Mariusza Kowalskiego

i Przemysława Śleszyńskiego z IGiPZ PAN oraz Marcina Palade (badacz niezależny) i Tomasza Żukowskiego (Uniwersytet Warszawski). Znalazły się tu prezentacje kolejnych wyborów parlamentarnych (1989, 1991, 1993, 1997, 2001, 2005, 2007, 2011, 2015), prezydenckich (1990, 1995, 2000, 2005, 2010, 2015), referendów (1996, 1997, 2003, 2015), wyborów do Parlamentu Europejskiego (2004, 2009, 2014). Rozdziały te stanowią trzon diagnostyczno-analityczny *Atlasu*.

W trzeciej części zebrano opracowania syntetyczne, jak też dotyczące bardziej szczegółowych kwestii, gdzie starano się przedstawić interpretację wyników wyborów według różnych typów obszarów, zagadnień przedmiotowych itd. Znalazło się tu omówienie wyników wyborów w zagranicznych obwodach do głosowania (Rafał Wiśniewski; IGiPZ PAN), charakterystyka zachowań wyborczych w miastach (Marek Sobczyński; Uniwersytet Łódzki) – w tym w Warszawie (Grzegorz Węclawowicz; IGiPZ PAN) – i na wsi (Jerzy Bański, Mariusz Kowalski, Marcin Mazur; IGiPZ PAN), opis zachowań wyborczych mniejszości etnicznych i grup regionalnych (Roman Matykowski; Uniwersytet Adama Mickiewicza), zagadnienia frekwencji wyborczej (Przemysław Śleszyński) oraz problem reprezentatywności zwycięskich kandydatów (Jarosław Flis; Uniwersytet Jagielloński). Poświęcono również rozdział wyborom lokalnym (Maciej Drzonek; Uniwersytet Szczeciński, Jarosław Flis; Uniwersytet Jagielloński, Artur Wołek; Akademia Ignatianum w Krakowie) i wyborom do sejmików wojewódzkich (Jarosław Flis; Uniwersytet Jagielloński, Artur Wołek; Akademia Ignatianum w Krakowie). W trzeciej części zawarto również tematy: syntetyczne miary zróżnicowania politycznego (Przemysław Śleszyński) oraz „Polska w pigułce” (Przemysław Śleszyński). Na zakończenie przedstawiono typologię gmin w poszczególnych wyborach opracowaną na podstawie syntetyzującej interpretacji wyników wyborów (Mariusz Kowalski).

Analiza tak obszernego materiału pozwala uzmysłowić czytelnikowi znaczącą stabilność kształtu przestrzennego zróżnicowania zachowań wyborczych Polski. W wielu aspektach sięga ona co najmniej okresu międzywojennego (w odniesieniu do podstawowych opcji politycznych – prawicy, lewicy, ludowców, liberałów). Bardzo wyraźne są różnice sympatii politycznych mieszkańców miast i wsi. Można też dostrzec odmienną postaw politycznych społeczności zamieszkujących obszary trzech dawnych zaborów: rosyjskiego, austriackiego i pruskiego. Wyróżniają się również charakterystyczne grupy etniczne i regionalne. Niezależnie od tego, gminy o podobnym profilu sympatii politycznych występują na obszarze całej Polski. Nie wydaje się więc, by chodziło

tu o kultywowanie różnorodnych tradycji politycznych, wynikających z odmiennej przynależności państwowej w przeszłości. Jest natomiast wysoce prawdopodobne, że dawne podziały terytorialne uformowały na poszczególnych obszarach dominację nieco innych struktur społeczno-gospodarczych oddziałujących zarówno na sferę wartości (konserwatyzm i liberalizm obyczajowy), jak również na sferę interesu ekonomicznego społeczności (sektor agrarny, urbanizacja). W odniesieniu do tych dwóch osi podziałów, ukształtowało się kilka odmiennie reagujących obszarów: lewicowy i liberalny, lewicowy i konserwatywny, prawicowy i liberalny, prawicowy i konserwatywny. W zależności od dominującej formy sporu politycznego niektóre obszary zachowywały się stabilnie (prawicowo-konserwatywna Galicja), a inne dostosowywały się do zmian na scenie politycznej (lewicowo-liberalne Ziemie Zachodnie i Północne, lewicowo-

-konserwatywne obszary wiejskie dawnego Królestwa Kongresowego i prawicowo-liberalne aglomeracje miejskie).

W przygotowaniu *Atlasu* wzięła udział liczna grupa badaczy i specjalistów reprezentująca różne dziedziny nauk społecznych: geografię polityczną, politologię oraz socjologię. Są to osoby zajmujące się od lat geografią wyborczą Polski, posiadające znaczący i uznany dorobek naukowy oraz ekspercki w tej dziedzinie. Każda z nich wniosła do opracowania doświadczenie własne i własnego środowiska, co pozwoliło spojrzeć na zagadnienie z różnych perspektyw badawczych. Ogromne znaczenie dla realizacji *Atlasu* miała również praca zespołu redakcyjno-kartograficznego IGiPZ PAN (Aleksandra Deręgowska, Ludmiła Kwiatkowska, Tomasz Ryger), dbającego o stronę graficzną i edytorską publikacji.

Twórcy *Atlasu* są wdzięczni Państwowej Komisji Wyborczej i Krajowemu Biuru Wyborczemu za udzieloną pomoc i porady oraz przekazanie bazy danych wyników wyborów z lat 1990-2015, które stały się podstawą opracowania większości map i zestawień tabelarycznych prezentowanych w *Atlasie*.

Jesteśmy przekonani, że udało się stworzyć dzieło unikalne, niemające precedensu zarówno w Polsce, jak i na świecie. Mamy również nadzieję, że *Atlas wyborczy Polski* spełni oczekiwania wszystkich, dla których ważne są sprawy publiczne naszego kraju.

Warszawa, listopad 2018
Mariusz Kowalski i Przemysław Śleszyński